

диспетчерів управління повітряним рухом. Визначення рівня професійної рефлексії сприятиме коригуванню процесу підготовки майбутнього фахівця для виконання складних професійних завдань. Цей інструментарій буде використаний на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Большой толковый психологический словарь / пер. с англ. Ребер Артур. – Москва: Вече, 2001. – Т. 1. – 592 с.
2. Блощинський І. Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО / І. Г. Блощинський // Наукові записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. – 2001. – № 4. – С. 74–76.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
4. Городов П. Н. Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе / П. Н. Городов. – Москва: ВПА, 1983. – 125 с.
5. Рапцевич Е. С. Педагогика. Современная энциклопедия / под ред. А. П. Астахова. – Минск: Современная школа, 2010. – 720 с.
6. Семенова А. Парадигмальне моделювання як напрямок підвищення ефективності управління інноваційним освітнім процесом у навчальному закладі / А. Семенова // Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Педагогіка та психологія. – 2007. – № 335. – С. 161–170.
7. Самостійність – це не завжди незалежність. URL: http://zmiya.com.ua/page/59a39ebcf0b2dcc0bd8e08cd/articles/edu-and-science/_samostijnist-ce-ne-zavzhdi-nezalezhnist-psiholog/789469. (дата звернення 7.07.2018)

REFERENCES

1. *Bolshoj tolkovyj psihologicheskij slovar / per. s angl. Reber Artur.* [Big explanatory psychological dictionary], Moskva: Veche.
2. *Bloshchinskyi, I. G. (2001). Obgruntuvannya kryteriyiv i pokaznykiv efektyvnosti protsesu formuvannya adekvatnoyi samoosinky kursantiv u navchalnomu protsesi VVZO.* [Justification of the criteria and indicators of the effectiveness of the process of forming an adequate self-assessment of students in

the educational process of higher military educational institutions], Vinnytsia.

3. *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy.* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], Kyiv.
4. *Gorodov, P. N. (1983). Optimizaciya processa vospitaniya v vysshej voennoj shkole.* [Optimization of the upbringing process at the higher military school], Moscow.
5. *Rapcevich, E. S. (2010). Pedagogika. Sovremennaya enciklopediya.* [Pedagogy. Modern Encyclopedia], Minsk.
6. *Semenova, A. (2007). Paradymalne modelyuvannya yak napryamok pidvyshchennya efektyvnosti upravlinnya innovatsiynym osvitim protsesom u navchalnomu zakladi.* [Paradigm modeling as a direction for improving the efficiency of management of innovative educational process in an educational institution], Chernivtsi.
7. *Samostiinist – tse ne zavzhdy nezalezhnist.* [Independence is not always independent] URL: http://zmiya.com.ua/page/59a39ebcf0b2dcc0bd8e08cd/articles/edu-and-science/_samostijnist-ce-ne-zavzhdi-nezalezhnist-psiholog/789469.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна – старший викладач кафедри фізичної та психофізіологічної підготовки, аспірант кафедри професійної педагогіки та суспільно-гуманітарних наук Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: сучасні освітні технології, підготовка висококваліфікованого авіаційного фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOPATIUK Olena Volodymyrivna – Senior Lecturer of the Department of Physical and Psychophysiological Training, postgraduate of the Professional Pedagogics and Social and Human Sciences Department, Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: modern educational technologies, training of a highly skilled aviation specialist.

Рецензент – д. п. н. професор Растругіна А. М. Стаття надійшла до редакції 28. 09. 2018 р.

УДК 373.5.091.3(477)(09)

ШАРОШКІНА Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, викладач Кіровоградського медичного коледжу ім. Є. Й. Мухіна dinaket81@gmail.com

ВИМОГИ ДО ПЕДАГОГІВ У ШКОЛІ НОВОГО ТИПУ К. М. ВЕНТЦЕЛЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна педагогічна думка прагне до синтезу всього цінного, що є в

педагогічній спадщині, тому досвід, вивчений і заново переосмислений, дає можливість інакше поглянути на актуальні проблеми

педагогіки, знайти шляхи їх вирішення, визначити перспективи руху до нових духовно-моральним виховним відносинам. К. М. Вентцель представляє європейську філософсько-педагогічну думку початку ХХ століття щодо створення теоретичних засад і практичного розвитку системи освіти. Він залишив по собі пам'ять як один із організаторів Комісії з організації сімейних шкіл, член Товариства філософії і психології, член Педагогічного товариства при Московському університеті, як автор закладу експериментального типу – «Будинок вільної дитини» та однієї із перших у світі Декларації прав дитини, як фундатор нового напрямку педагогічної науки – космічної педагогіки. Спадщина видатного діяча репрезентує його вагомий внесок у розвиток теорії та практики виховання. Найвні у творчій спадщині вченого ідеї та концепції й сьогодні не втрачають своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітна діяльність К. М. Вентцеля була предметом дослідження на різних етапах розвитку педагогічної науки. Уперше огляд педагогічно-просвітницької діяльності К. М. Вентцеля здійснили його сучасники Е. Горбунова-Посадова, М. Михайлова, М. Кистяковська.

Сучасні дослідники М. Богуславський, Ю. Дружніков, М. Стеклов звертаються до вивчення біографії К. М. Вентцеля, аналізу його теоретичних напрацювань з погляду етичної, філософської та педагогічної науки, дають оцінку цінності та значущості для сучасної освіти ідей, запропонованих ученим.

Метою статті – на основі аналізу науково-педагогічної діяльності К. М. Вентцеля виокремити вимоги до педагогів у школі нового типу «Будинок вільної дитини».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінець ХІХ – початок ХХ ст. можна назвати одним із найвизначніших періодів в історії педагогіки, який ознаменувався як час змін та сміливих експериментів у галузі виховання, освіти і науки, прикладом чого є теорія вільного виховання, яка того часу була однією з найважливіших течій у дореволюційній педагогіці.

Те місце, яке займали педагоги у звичайних навчальних закладах, відрізнялося від запропонованого К. М. Вентцелем. Вчений зрівняв їхні права та можливості з директором, учителем і вихователем: У «Будинку вільної дитини» не існує нічого аналогічного шкільному управлінню, у «Будинку вільної дитини» не існує взагалі ніякого управління...» [3, с. 44]. Для К. М. Вентцеля важливим було те, щоб його освітньо-виховний заклад був місцем, де не існує

диктатури, управління, де ніхто не вказує й не наказує, а якщо буде необхідний певний план роботи, то педагог рекомендує обмежитися взаємною згодою, називаючи її вільним договором.

Від особистості вихователя, на думку К. М. Вентцеля, багато залежить: чи буде виховання побудовано на основі свободи, справедливості і братства чи буде оснований на залежності від дорослого. Дуже цікавим, на наш погляд, є тезисний вислів К. М. Вентцеля про те, що в освіті зазвичай, вихователь має значення тільки як спеціаліст, передавальна установа знань, а не як особистість, «на першому плані стоїть не живе духовне спілкування між вчителем і учнем», а передача «суворо визначених знань з боку одного та «пасивне сприйняття з боку іншого». На думку вченого, спеціалізація педагогів з навчальних предметів гальмує встановлене всебічне духовне спілкування між вчителем і учнями, так як ні один педагог як особистість не «вкладається в рамки» навчального предмету [5, с. 77].

К. М. Вентцель пропонував дати можливість вихованцям «Будинку вільної дитини» вільно розподілятися не за навчальними дисциплінами та групами, а за особистостями тих дорослих, спілкування з якими може бути для них плідним, так як тільки особистість, тільки людина виховує та розвиває людину, тільки гідний та найбільш знаючий вчитель може заслужити симпатії дітей.

У своїх працях К. М. Вентцель зауважував: «Я не можу втриматися, щоб не вказати тут на одну з основних причин ненормального ставлення педагогів та педагогіки до дитини. Педагогіки звичайно, коли підходять до дитини з метою виховувати її, пускають у хід тільки свій інтелект і знаються на проблемах виховання тільки з інтелектуальної точки зору» [4, с. 10]. У вихованні і навчанні на основі чистого інтелекту застосовуються ті методи і прийоми, які використовуються для вивчення неодухотворених предметів. «Тільки такі вчителі, які віддають їх себе учням, можуть мати для їх освіти найбільш вирішальне значення» [5, с. 7].

«Вихователь впливає на дитину, писав К. М. Вентцель, – хоче він того чи ні – це незаперечний факт» [4, с. 52]. Впливає навіть несвідомо, своєю особистістю, своїми перевагами і недоліками. Питання про свідомий вплив на дитину або ставить її в центр виховної системи, або перетворює її на об'єкт впливу вихователів. У першому випадку ми ведемо мову про кожну конкретну дитину, у другому ж – про якусь модель зручного для нас вихованця. Цілком справедливі, на наш

погляд, зауваження К.М. Вентцеля про те, що кожна «...конкретна дитина – це певна індивідуальність, і якщо розвиток цієї індивідуальності не затримуватиметься нами і не гальмуватиметься, якщо ми поставимо її в сприятливі умови, то вона перетворюється в своєрідну, самобутню, оригінальну особистість з особливим складом мислення, почуттями вольових реакцій» [4, с. 54].

К. М. Вентцель наполягав, що в «Будинку вільної дитини» вплив вихователя має бути спрямований на розвиток у дитини здатності самостійного вибору. Це вимагатиме від педагога не пасивності, а навпаки, пробудить всі «приховані в ній творчі сили».

Характеризуючи діяльність вчителя, К. М. Вентцель стверджував, що вона повинна носити «очікувальний споглядальний характер» [4] і своє завдання педагог повинен вбачати в непрямому сприянні вільному розвитку дитини. Вся увага має бути спрямована на те, щоб навколишнє середовище не заважало внутрішньому розвитку дитини, а для цього необхідний матеріал.

К. М. Вентцель ставив високі вимоги до вчителя:

- вчитель повинен постійно поповнювати і розширювати свої знання;

- добре засвоїти теорію й історію педагогіки для того, щоб вміти застосовувати на практиці все найкраще, що створено в ній; добре знати досягнення сучасної науки про дитячу природу, психологію, фізіологію і т. д.

Головною рисою вчителя К. М. Вентцель вважав щирю і гарячу любов до дітей. Педагог повинен володіти безмежним терпінням, умінням пригнічувати в собі будь-яке роздратування. К. М. Вентцель рекомендував замінити предметну систему викладання класною на всіх щаблях навчання. Для цього вчитель повинен бути енциклопедистом і володіти найширшим колом знань.

К. М. Вентцель стверджував, що вихователь і вихованець – це дві рівноправні одиниці. Виховує як вихователь, так і вихованець.

Педагог вважав, що одного проникнення симпатією до дитини недостатньо для встановлення особистісних взаємин вихователя і вихованця, що мають значення для даної конкретної дитини. Необхідно постійно і безперервно спостерігати над «проявом почуттів, над мовою дитини і діяльністю» [4]. Спостереження повинні допомогти педагогу проникнути у внутрішній світ дитини, дати ключ до розуміння духовного світу і здібностей дитини, осмислення ступеня впливу соціального середовища. Корисними, ці спостереження, будуть лише за умови прояву «вільної

психічної активності» дитини. При найменшому тиску на дитину її поведінка приймає лицемірний, нещирий характер. У цьому випадку спостереження приведуть до помилкового результату, що не дають можливості розібратися в «справжніх основах» дитини. «Тільки спостереження над дітьми, які мають можливість вільно проявляти свою активність, може призвести до виникнення точних і незаперечних результатів» [4, с. 9].

Спостереження допоможуть педагогу скласти програму, відповідну особистісним потребам дітей, зроблять спілкування «живим», спрямованим на розвиток індивідуального в кожній дитині і сформулюють основне правило взаємин дорослих і дітей: у своїй системі виховання педагог повинен йти не від змісту освіти до дитини, а від дитини до змісту освіти. Саме точні результати спостереження «можуть слугувати твердим фундаментом для створення правильної системи виховання, яку потрібно застосовувати саме до конкретної індивідуальної дитини» [4].

К. М. Вентцель підкреслював, що вільне виховання не є визначальною виховною системою і не прагне до встановлення «одноманітності у вихованні». Саме різноманіття виховних систем є «вихідною точкою вільного виховання», кожна з яких пристосовується до конкретної дитини. Головна умова результату будь-якої системи виховання полягає «у ширій і глибокій любові вихователя до конкретної дитини, з якою доводиться мати справу, якою б зіпсовано ця дитина не була». Вчений наполегливо закликав педагогів у «Будинку вільної дитини» дати можливість вільно розвиватися дитячому організму, її характеру і здібностям, тому що тільки це сприятиме повному, гармонійному всебічному розвитку.

К. М. Вентцель вважав, що тільки любов до дітей і терпимість до їх недоліків допоможе вихователю зрозуміти внутрішній світ кожної дитини, але при цьому ця любов ні в якому разі не повинна гальмувати вільний розвиток особистості. Якщо у «Будинку вільної дитини» вихователь постійно буде контролювати діяльність дитини, не залишаючи її ні на хвилину, найчастіше це призведе до того, що в дітях «розвивається несамостійність» [4].

Вихователю необхідно володіти високим ступенем проникливості, щоб зрозуміти потреби і надії вихованця і надати моральну і наукову підтримку, яка так необхідна дитині в конкретний момент часу. Вихователь «...повинен постаратися дізнатися про ці потреби і інтереси якомога точніше і якомога докладніше, і тоді йому вдасться створити ту правильну програму знань, яку він буде пропонувати дітям і ті правильні прийоми і

засоби...» [5, с. 7], якими він буде користуватися.

Але для того, щоб інтуїтивно відчуті індивідуальність «необхідно перейнятися» любов'ю і симпатією до даної конкретної дитини, з якою педагогу доводиться мати справу. «Не лише широке розповсюдження педагогічних і спеціальних експериментально-педагогічних знань необхідне, але і культивування серед вихователів – батьків і вчителів нової любові до дітей, нових відносин» [6, с. 115], які допоможуть знайти методи і прийоми для розкриття індивідуальності та її розвитку.

К. М. Вентцель вважав, що для того, щоб проявляти повагу до дитини, дійсно потрібно поважати її як самостійну, здатну робити вибір особистість. «Тоді між вихователем і вихованцем виникнуть щирі і правдиві відносини, далекі від всякого педагогічного обману і хитрості, і весь процес виховання буде організований на висоті» [2, с. 66].

Спіраючись у своїй науковій діяльності на висновки експериментальної педагогіки, вчений вважав, що педагогіка дає багато цінних вказівок і висновків, але відповідно до них вихователі ставляться до дитини як не до даного конкретного вихованця, тому матеріал експериментальної педагогіки повинен бути доповнений «знаннями про дану індивідуальну дитину», набутий шляхом особистого досвіду і безпосереднього спостереження за «допомогою втручання в індивідуальність дитини» [4].

К. М. Вентцель вважав, не може вихователь бути останньою інстанцією, не може «конкретний вихователь бути безапеляційним суддею в тому, з якими саме сторонами природи дитини він буде боротися і які розвивати» [4, с. 57]. Вихователь, вважав К. М. Вентцель, зобов'язаний пам'ятати, що його думка може докорінно відрізнятись від думки інших, тому він не повинен нав'язувати дитині «своє розуміння» різноманіття і повноти життя як абсолютну істину, а повинен пропонувати широкий вибір матеріалу для вільного творчого розвитку.

Як вже зазначалось вище, у «Будинку вільної дитини» великого значення називалось моральному вихованню. Для досягнення цілей морального виховання мав особливе значення приклад самих вихователів. Якщо дитина бачить у своєму вихователі свідоме щире прагнення надати своїй поведінці морального характеру не в дусі ходячої моралі, а в дусі істинної моральності, то це дасть сильний поштовх до розвитку моральності в самій дитині. Але ще більший вплив на моральний розвиток дітей зробить весь устрій закладу, де знаходиться дитина, той дух любові, взаємної поваги, волі і солідарності, який панує в школі.

Нові завдання вимагатимуть іншого типу педагога. Новий педагог, на думку автора, не порушить світ душі дитини, не завадить тій таємничій роботі, яка здійснюється в надрах дитячої душі. У «Будинку вільної дитини» К. М. Вентцелем були виведені правила діяльності вихователя. Діяльність педагога майбутнього за К. М. Вентцелем повинна:

- носити переважно послідовний, очікуваний характер, вихователь завжди буде пам'ятати золоті слова Ж.-Ж. Руссо: «Що, при вихованні втрачати час – насправді вигравати».

- направлять свою увагу на те, щоб навколишнє середовище не заважало розвитку дитини, а давало тільки необхідний для цього матеріал.

- впливати на дитину таким чином, щоб ні воля дитини, ні її розум, ні почуття при цьому не змінилися в подальшому, а навпаки, ставали ще більш вільними, незалежними, самобутніми.

- замість того, щоб спрямовувати, навчати, впливати справжній педагог буде допомагати дитині самостійним творчим шляхом доходити до розкриття законів, відкривати істинну та втілювати красу.

- взаємодія учня і вчителя набуває форми «вільного духовного спілкування, при якому педагог стає другом, братом дитини, його старшим товаришем. Вона приймає ту форму, яку мало спілкування Сократа з його учнями, яке представляє істинний тип нормальних людських відносин. Сократ прагнув бути акушером людської душі, і таким мав бути будь-який істинний учитель.

Таким чином, педагоги, які брали участь у житті «Будинку вільної дитини», не повинні були керувати, наказувати, розпоряджатися, «...вони прийдуть сюди як рівноправні члени, які не користуються, у порівнянні з дітьми, ніякими особливими правами і перевагами, вони прийдуть сюди для того, щоб принести усе своє знання, усе своє уміння, усю свою силу, увесь свій життєвий досвід на допомогу фізичному і духовному розвитку дітей» [3, с. 44].

К.М. Вентцель хотів бачити педагогів друзями, помічниками дітей. Однак це аж ніяк не означало, що старше покоління отримало роль пасивного спостерігача. Педагог покладав на них обов'язки, в першу чергу, піклуватися про те, щоб кожна дитина, яка потрапляє у «Будинок вільної дитини», знайшла собі заняття, яке відповідало б її нахилам, інтересам, здібностям. По-друге, вчителі були зобов'язані допомогти порадами дитині у тій сфері діяльності, яку вона для себе обрала. Третім обов'язком педагогів у житті школи було спостереження, якому педагог надавав аналітичного значення. Вчителі, граючись та

працюючи разом з дітьми, повинні були вивчати індивідуальний характер кожного, фіксуючи при цьому особливості розвитку. Така робота, на думку К. М. Вентцеля, давала змогу вчителям розробити особливий підхід до кожної дитини: «...розробити програму того, що вони повинні будуть надати у розпорядження дітям для найбільш повного розвитку їхніх духовних сил, повинні будуть окреслити ту духовну їжу, яку вони будуть їм пропонувати» [3, с. 46]. Педагог розумів, що чим більше дорослі будуть спиратися при виборі методів та засобів виховання і навчання на результати, отримані у процесі вивчення індивідуальної природи дитини, тим більше шансів, що їхній педагогічний вплив отримає позитивний результат і не буде відштовхнутий дитиною.

Як бачимо, К. М. Вентцель відкривши «Будинок вільної дитини», намагався довести світові, що на зміну традиційному авторитарному стилю навчання та виховання, який існував у тогочасній школі, повинен прийти новий, який дасть змогу виховати нового громадянина суспільства з власною точкою зору та життєвою позицією, здатного до свідомого самовизначення, самостійного вибору та реалізації власного життєвого досвіду.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже в педагогічній практиці «Будинку вільної дитини» педагог мав володіти такими особистими якостями як: толерантність, інтуїція, стриманість, прагнення до самовдосконалення. Діяльність учителя, головним чином, повинна зосереджуватись на тому, щоб допомагати учню самостійно відкривати істини; сприяти створенню гармонійного навколишнього середовища; взаємодіяти з учнем на основі вільного духовного спілкування; впливати на дитину таким чином, щоб не пригнічувати її особистість.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богуславский М. В. Долгая дорога к Вентцелю / М. В. Богуславский // Магистр. – 1991. – Ноябрь. – С. 49–55.
2. Вентцель К. Н. Деятельность учителя / К. Н. Вентцель // Свободное воспитание. – 1907–1908. – № 3. – С. 1–10.
3. Вентцель К. Н. Как создать свободную школу (Дом свободного ребенка) / К. Н. Вентцель. – М., 1908. – 62 с.
4. Вентцель К. Н. Отделение школы от государства и Декларация прав ребенка / К. Н. Вентцель. – М., 1918. – 15 с.
5. Вентцель К. Н. Провозглашение декларации прав ребенка / К. Н. Вентцель // Свободное воспитание и свободная трудовая школа. – 1918. – № 1–3. – С. 69–78.

6. Вентцель К. Н. Мораль жизни и свободного идеала / К. Н. Вентцель // Этика и педагогика творческой личности. – М.: Книгоиздательство К. И. Тихомирова. – 1911. – Т. 1. – С. 18–102.
7. Горбунов-Посадов И. И. Новое воспитание и образование / И. И. Горбунов-Посадов. – М., 1912. – 334 с.
8. Дебольский Н. Г. О высшем благе, или О верховной цели нравственной деятельности / Н. Г. Дебольский. – СПб., 1886. – 386 с.
9. Дружников Ю. Явная и тайная жизнь Константина Вентцеля / Ю. Дружников // Вопросы философии. М., – 1996. – № 4. – С. 106–126.
10. Кистяковская М. В. Первый опыт свободной трудовой школы. «Дом свободного ребенка» / М. В. Кистяковская, Е. Е. Горбунова-Посадова. – М., 1923. – 89 с.
11. Михайлова М. В. «Дом свободного ребенка» / М. В. Михайлова // Советская педагогика. – 1983. – № 4. – С. 102–106.
12. Стеклов М. Е. К. Н. Вентцель о формировании ценностных ориентаций личности в детском возрасте / М. Е. Стеклов // Формирование ценностных ориентаций личности в теории и истории отечественной и зарубежной педагогики (конец XX – начало XXI вв.). – М.: ИТИП РАО, 2005. – С. 215–254.
13. Стеклов М. Е. Л. Н. Толстой и К.Н. Вентцель: два взгляда на свободное воспитание / М. Е. Стеклов // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 85–88.
14. Стеклов М. Е. Русские педагоги / М. Е. Стеклов. – М.: СКРИН, 1997. – 221 с.
15. Стеклов М. Е. Четыре портрета: С. А. Рачинский, В. П. Вахтеров, Х. Д. Алчевская, К. Н. Вентцель / М. Е. Стеклов. – Смоленск, 1995. – 160 с.
16. Стеклов М. Е. Эволюция педагогических взглядов К.Н. Вентцеля / М. Е. Стеклов. – Смоленск: Изд-во СГМУ, 1999. – 209 с.

REFERENCES

1. Boguslavskiy, M. V. (1991). *Dolgaya doroga k Venttselju*. [Long Road to Venttsel]. Moscow.
2. Venttsel, K. N. (1908). *Deyatelnost uchitelja*. [The activity of the teacher]. Moscow.
3. Venttsel, K. N. (1910). *Kak sozdat svobodnuyu shkolu* (Dom svobodnogo rebenka). [How to create a free school (House of a Free Child)]. Moscow.
4. Venttsel, K. N. (1918). *Otdelenie shkoly ot gosudarstva i Deklaratsiya prav rebenka*. [Separation of the school and the state and the Declaration of the Rights of the Child]. Moscow.
5. Venttsel, K. N. (1918). *Provozglashenie deklaratsii prav rebenka*. [Proclamation of the Declaration of the Rights of the Child]. Moscow.
6. Venttsel, K. N. (1911). *Moral zhizni i svobodnogo ideala*. [Moral of life and free ideal]. Moscow.
7. Gorbunov-Posadov, I. I. (1912). *Novoe vospitanie i obrazovanie*. [New upbringing and education]. Moscow.
8. Debolskiy, N. G. (1886). *O vysshem blage, ili*

O verkhovnoy tseli npravstvennoy deyatelnosti. [About the highest good, or About the supreme purpose of moral activity]. SPb.

9. Druzhnikov, Yu. (1996). *Yavnaya i taynaya zhizn Konstantina Venttselya.* [Explicit and secret life of Konstantin Venttsel]. Moscow.

10. Kistyakovskaya, M. V. (1923). *Pervyy opyt svobodnoy trudovoy shkoly. «Dom svobodnogo rebenka».* [The first experience of a free labor school. «The House of a Free Child»]. Moscow.

11. Mikhaylova, M. V. (1983). *«Dom svobodnogo rebenka»* [«The House of a Free Child»]. Moscow.

12. Steklov, M. Ye. (2005). *K. N. Venttsel o formirovani tsennostnykh orientatsiy lichnosti v detskom vozraste.* [Ventzel on the formation of value orientations of the personality in childhood]. Moscow.

13. Steklov, M. Ye. (2003). *L. N. Tolstoy i K.N. Venttsel: dva vzglyada na svobodnoe vospitanie.* [L. N. Tolstoy and K. N. Venttsel: two views on free education]. Moscow.

14. Steklov, M. Ye. (1997). *Russkie pedagogi.* [Russian pedagogues]. Moscow.

15. Steklov, M. Ye. (1995). *Chetyre portreta: S. A. Rachinskiy, V. P. Vakhterov, Kh. D. Alchevskaya, K.*

N. Venttsel [Four portraits: S. A. Rachinsky, V. V. Vachterov, H. D. Alchevskaya, K. N. Venttsel]. Smolensk.

16. Steklov, M. Ye. (1999). *Evolutsiya pedagogicheskikh vzglyadov K. N. Venttselya.* [Evolution of pedagogical views of K. N. Venttsel]. Smolensk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШАРОШКІНА Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, викладач Кіровоградського медичного коледжу ім. Є. Й. Мухіна.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

AUTHOR'S INFORMATION

SHAROSHKINA Tetiana Anatoliivna – PhD in Pedagogical Sciences, Lecturer of E. Y. Mukhin Kirovograd medical college.

Circle of scientific interests: research of historical-pedagogical processes of Ukraine.

Рецензент – д. п. н. професор Радул В. В.
Стаття надійшла до редакції 28. 09. 2018 р.

УДК 371.124 «19.../20»

КОШЛЯК Михайло Анатолійович –
здобувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail pednauk@ukr.net

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ В ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ У КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вивчення особливостей соціально-професійного розвитку особистості передбачає аналіз не лише того, як вона привласнює соціальний досвід і залучається до життя суспільства, а й яким є зміст її оригінального (ціннісного) внеску, що збагачує цю життєдіяльність. Саме залежність засвоєння і відтворення соціального досвіду і є основою, з позицій якої може розкриватися стан розвитку особистості.

Соціально-економічні зміни в Україні створюють нову соціальну ситуацію розвитку підростаючого покоління, що вимагає формування соціальної культури, розуміння та правильного сприйняття соціальних процесів, соціальної зрілості. Соціальна зрілість особистості містить активну життєву позицію особистості й досягається у неперервній єдності виховання та самовиховання, в активному, постійному прагненні самої особистості до більш швидкого досягнення

вищих рівнів соціальної зрілості, в її потребі саморозвитку [3, с. 8]. Саме тому є актуальним є вивчення стану наукової розробки проблеми соціальної зрілості у сучасних педагогічних дослідженнях.

Джерельна база будь-якого історико-педагогічного дослідження є ключовою у реконструкції явищ і процесів, формуванні об'єктивного, цілісного бачення розвитку різних педагогічних феноменів в Україні, зокрема й такого, як «соціальна зрілість». З'ясовано, що на сьогодні проблема джерелознавчої бази досліджуваної проблеми не одержала належного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вивченні та виокремленні груп джерел із проблеми дослідження категорії «соціальна зрілість» в окреслених хронологічних межах та визначенні стратегії та технологій її опрацювання послуговувалися методологічними підходами до класифікацій джерелознавчої бази історико-педагогічних